

СПЕЦЫФІКА ВЫВУЧЭННЯ ПУБЛІЦЫСТЫЧНЫХ ТВОРАЎ У 7 КЛАСЕ (на прыкладзе артыкула А. Панікевіч (Цёткі) “Шануйце роднае слова”)

Паколькі “Прыкладнае каляндарна-тэматычнае планаванне па вучэбным прадмеце “Беларуская літаратура” на 2010/2011 навучальны год” вызначае асноўныя мэты і задачы працы з гэтым артыкулам, то далей звернемся да характарыстыкі форм працы з ім у кантэксце двух урокаў.

Першы ўрок.

1. Тлумачэнне новага матэрыялу па тэме ўрока: роля публіцыстыкі ў жыцці грамадства, публіцыстыка як від літаратуры, яе жанры (“*віды твораў*”), мэта публіцыстычных твораў, сувязь публіцыстыкі з грамадазнаўствам, гісторыяй.

2. Далей мэтазгодна звярнуцца да кароткай характарыстыкі часу, грамадскіх умоў, у кантэксце якіх разгортвалася асветніцкая дзейнасць А. Пашкевіч. Варта звярнуць увагу на ролю часопіса “Лучынка” і працу ў ім пісьменніцы, публікацыю на старонках гэтага выдання яе артыкулаў з асветніцкім зместам. Матэрыял для такой характарыстыкі можна знайсці ў вучэбным дапаможніку “Беларуская дзіцячая літаратура” [3, с. 118-121]. Гэтым самым настаўнік праілюструе тэарэтычны матэрыял “На сумежжы з навукай” з вучэбнага дапаможніка для сёмага класа (2010).

3. Чытанне настаўнікам артыкула “Шануйце роднае слова”.

4. Аналіз зместу артыкула і яго ідэі (асноўная форма працы – тлумачэнне настаўніка):

а) вызначэнне галоўнай праблемы: а-1) варта акрэсліць сутнасць паняцця “праблема мастацкага твора” ў самай простае яго фармулёўцы (пастаноўка надзённых пытанняў, якія патрабуюць вырашэння, – ідэалагічных, грамадскіх, маральных, псіхалагічных; яны важныя для раскрыцця, данясення да чытача асаблівасцей сэнсу твора); а-2) вызначэнне тыпу галоўнай праблемы (грамадская); а-3) яе фармулёўка (праблема звароту да роднай мовы на паўсядзённым узроўні);

б) характарыстыка патрыятычнага пафасу і грамадскай надзённасці артыкула (ён вынікае з галоўнай праблемы, якая адлюстроўваецца і асэнсуюваецца ў артыкуле): б-1) вызначэнне вучнямі пры дапамозе настаўніка тых частак артыкула, у якіх найбольш выразна акрэслены праблемы (дапамога гэтаму матэрыял другога ўрока па гэтай тэме, прадстаўлены ніжэй); б-2) характарыстыка пафасу артыкула (Пафас – асаблівасці твора, якія здольныя нараджаць у душы чытача пачуцці, што ў сваю чаргу могуць натхніць

яго на здзяйсненне адпаведных учынкаў. Пафас у дадзеным выпадку выяўляецца найперш у закліках, але значную ролю выконваюць пры гэтым таксама і адпаведныя ілюстрацыі да вывадаў пісьменніцы. Пафас гэтага артыкула ў наступным: у яго патрыятычнасці – заклік да захавання роднай мовы на паўсядзённым узроўні; гэта ў сваю чаргу будзе спрыяць таму, што беларусы “пойдуць цвёрдай ступой да лепшай будучыні, да ясных зор шчасця народнага”. Пры гэтым варта звярнуць увагу на тое, што пафас артыкула ў такой яго фармулёўцы асабліва надзённым быў для пачатку ХХ ст., калі востра стаяла праблема адраджэння беларускай культуры, мовы. Але і зараз, нягледзячы на значнасць нацыянальных культурных здабыткаў, ён – пафас – застаецца ўсё яшчэ актуальным.); б-3) характарыстыка надзённасці зместу артыкула для цяперашняга часу.

5. Дамашняе заданне: а) прачытаць артыкулы “На сумежжы з навукай”, “Шануйце роднае слова”; б) падрыхтаваць адказы на пытанні да іх.

Другі ўрок.

1. Праверка дамашняга задання (форма: фронтальная гутарка ў адпаведнасці з пытаннямі да артыкулаў).

2. Складанне тэзісаў артыкула “Шануйце роднае слова” (сістэматызацыі матэрыялу на гэтым этапе дапаможа табліца):

Нумар часткі	Апорныя выразы	Тэзісы
--------------	----------------	--------

– сэнсавыя часткі: а) “Роднае слова! <...> раз спазналі...”; б) “Чаму ж <...> так робяць”; в) “Бедны той <...> самотны і пакінуты”; г) “Але поруч з любоўю <...> як на чужынца”; д) “Да нашай моладзі <...> чужое імя”; е) “Быў у нас пясняр <...> і на яе”; ё) “На вас, моладзі <...> ясных зор шчасця народнага”;

– вызначэнне ў вылучаных частках апорных выказаў дзеля разумення сэнсу артыкула: а) у адносінах да роднага слова – “чуем мы”, “ты нам тлумачыш”, “табе [мы. – А.М.] выказваем”, “пераносіш ты нас у родны край”; б) людзі “часта забываюць”, “лёгка адракаюцца” ад роднага слова: “тыя, хто выйшаў у людзі”, “забываюць, адракаюцца” ўсяго роднага, “пераймаюць чужое”; “вясковая моладзь” “чураецца” мовы, на роднае “глядзіць чужымі вачыма”; в) той, хто “не мае скарбаў душы, бедны”; скарбы душы: “любоў да Бацькаўшчыны, народа, мовы”; яны “саграваюць” душу чалавека, які “ніколі не будзе адзін”; г) “злучае людзей родная мова”; але той, хто “адрокся мовы бацькоў сваіх”, чужы сярод сваіх; д) “мы звяртаемся”, “часта намяхаюцца”, вы “пачынаеце саромецца”, “разрываецца сувязь”, “прымаеце” чужое; е) “пясняр клікаў беларусаў, каб шанавалі”, “вокліч збудзіў прыпананы сэрцы”, “родная мова паднялася высока”; ё) “вялікая павіннасць: развіваць родную мову”, “мейце смеласць усюды голасна казаць па-свойму”;

– тэзісы: а) роля роднага слова ў жыцці чалавека; б) прычыны “лёгкага адракання” ад “роднага слова”, а таксама вызначэнне тых, хто цураецца роднага, і таго, да чаго яны імкнучца; в) супастаўленне душэўнай беднасці тых, хто “не мае вечных скарбаў душы”, і тых, хто захоўвае гэтыя “скарбы”; г) роля роднай мовы ў яднанні людзей; д) вызначэнне тых, да каго звяртаецца пісьменніца, – моладзь; е) узор пераймання для тагачаснай моладзі; ё) абавязак моладзі ў адносінах да роднай мовы.

3. Паглыбленне паняцця пра такі тып маўлення, як разважанне (форма працы – гутарка). **Форма артыкула** – зварот-прамова пісьменніцы ў выглядзе разважання (варта звярнуць увагу вучняў на тое, што разважанне мае на мэце тлумачэнне чагосьці, доказ альбо аспрэчванне нейкай думкі ці высновы; разважанне найбольш паншырана ў навуковых тэкстах, у публіцыстыцы – такім чынам настаўнік зможа наладзіць сувязь з тэмай раздзела, у якім вывучаецца дадзены артыкул). **Прыкметы звароту**: у пачатку артыкула аўтар непасрэдна звяртаецца да роднага слова, затым да моладзі; сябе і сваіх аднадумцаў яна называе “мы”, прамаўляе ад імя гэтага “мы”. **Прыкметы разважання**: спачатку пісьменніца прыводзіць факты, меркаванні, сведчання, лагічныя довады (яны ўжо вылучаны раней вучнямі пад кіраўніцтвам настаўніка і зафіксаваны ў табліцы), а потым агучвае галоўны вывад, заклік яе прамовы. Выразная прыкмета гэтага разважання – яго эмацыйнасць (клічныя і пыталыныя сказаны, якія напоўнены болем душы пісьменніцы з той прычыны, што моладзь выракаецца роднай мовы; тут варта выразна і эмацыяна падкрэслена прачытаць гэтыя сказаны).

4. Адрозненні публіцыстычных тэкстаў ад твораў мастацкай літаратуры адносна паказу жыцця, а таксама падабенства публіцыстыкі і мастацкай літаратуры: а) адсутнасць у гэтым тэксце выдуманых аўтарам літаратурнага героя (-яў); б) адсутнасць сюжэта, завязкі, развіцця дзеяння, канфілікту, яго развязкі; в) у той жа час разважання, якім уласціва эмацыйнасць, могуць выкарыстоўвацца і ў мастацкай літаратуры: у думках, гутарках, спрэчках, сведчаннях літаратурных герояў (паралель: апавяданне Я. Коласа “Думкі ў дарозе”, якое раней разглядалася ў сёмым класе).

5. Абагульненні і вывады па ўроку.

6. Дамашняе заданне (пазнаёміцца з урыўкам з нарыса У. Караткевіча “Зямля пад белымі крыламі” (“*Вёска, о родная вёска мая!*”)).

Літаратура:

1. *Макарэвіч, А.М.* Цётка (Алаіза Сцяпанаўна Пашкевіч) / А.М. Макарэвіч // Беларуская дзіцячая літаратура: вучэб. дапам. / А.М. Макарэвіч [і інш.]. – Мінск: Выш. шк., 2008. – С. 105-132.
2. [Электронны рэсурс]. Режим доступа: <http://www.adu.by/modules.php?name=News&file=article&sid=6603>. – Дата доступа: 09.03.2011.